

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE**

**SOCIETATE ȘI MENTALITĂȚI ÎN
OLTENIA HABSBURGICĂ
LUCRARE DE DOCTORAT
rezumat**

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
Prof. univ. dr. Toader Nicoară**

**DOCTORAND,
Badea Marius Dumitru**

**Cluj Napoca
2011**

CUPRINS

Argument

Capitolul I. Țara Românească în relațiile turco-austriece (1683-1718). De la Kahleberg la Passarowitz

- a. Geografia Olteniei
- b. Unitatea teritorială a Olteniei
- c. Așezări
- d. Continuitate și discontinuitate în evoluția raporturilor internaționale româno-habsburgo - turce
- e. Cum a ajuns Oltenia sub stăpânire austriacă
- f. Reformismul habsburgic: Toscana și Modena – Oltenia
- g. Bucovina austriacă – un model reușit

Capitolul II. Reorganizări administrative în Oltenia habsburgică

Capitolul III. Clerul oltean între castitate și virtute

- a. Condiția socio-culturală
- b. Condiția materială
- c. Evoluția domeniului mănăstiresc din Oltenia austriacă
- d. Între temporal și spiritual

Capitolul IV. Noblețea noastră. “Maiores

- a. Condiția socială
- b. Cursus honorum
- c. De la ignoranță la instrucție
- d. Crâmpoie din existența cotidiană
- e. Mecenat

Capitolul V. Sensibilitate rurală

- a. Satul românesc din Oltenia : tipologie și dimensiuni
- b. « Viața la țară »
- c. Orizont de așteptare legat de ocupații
- d. Orizontul festiv
- e. Sensibilitatea religioasă

În loc de concluzii

Bibliografie

Anexe

Cuvinte cheie : mentalități, Oltenia habsburgică, condiția socială, ocupații, fiscalitate, administrație

Rezumat

„Sensibilitatea și istoria – un subiect nou. Nu cunosc cărți în care să fie tratat, nici nu văd ca multiplele probleme pe care le implică să fie formulate undeva. Și deci (să-i fie iertat unui sărman istoric acest strigăt de artist) – iată, deci, un frumos subiect”. Așa își începea Lucien Febvre studiul ce avea să rămână un veritabil program pentru istoria mentalităților, stimulând eforturile de reconstituire a vieții afective din vremurile trecute.

Fie-mi îngăduit să încep cu aceleași cuvinte din care am ales și titlul demersului prezent (Societate și mentalități în Oltenia Habsburgică) ce se dorește un sondaj în istoria sensibilității colective din veacul al XVIII-lea românesc.

Lucrarea de față se întemeiază pe materialul documentar din arhivele vieneze editat cu decenii în urmă, în colecția Hurmuzaki, în volumele publicate de C. Giurescu și de N. Dobrescu și pe protocoalele Administrației austriece din Oltenia, păstrate în Arhivele Statului de la Sibiu. La aceste principale surse de informare se adaugă numeroasele publicații de documente referitoare la cele două decenii ale stăpânirii austriece în Oltenia apărute în diverse perioade și ediții de documente și materialul documentar inedit păstrat la Arhivele Statului din București și la secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei.

Ar mai fi de adăugat câte ceva despre izvoarele documentare. Dezarmanta stereotipie a limbajului actelor de cancelarie, a condicilor și registrelor economice, a însemnărilor pe carte sau a surselor epigrafice face ca informațiile necesare acestui gen de investigare să fie oferite cu mare parcimonie. În schimb, cronicile și mărturiile călătorilor străini sunt, de departe, izvoarele cele mai importante, mai bogate și mai nuanțate.

În pofida faptului că, pentru cele două decenii care ne-au stat în atenție materialul documentar este publicat, unghiul din care el a fost cercetat este de această dată absolut nou. Am folosit însă și interesante date, inedite culese din Colecția de documente a Institutului Cultural Român „Nicolae Iorga” de la Veneția și din Biblioteca Universității din Padova-Italia (în urma stagiului de formare din perioada octombrie 2010 – februarie 2011).

Structura materialului documentar a determinat și structurarea lucrării în : planul societății și cel al mentalităților sau altfel spus felul în care realitățile sociale cotidiene sunt receptate de gândirea colectivă, planuri care să se sprijine și să se reliefeze reciproc.

În perioada maximei sale expansiuni în sud-estul Europei, realizată prin pacea de la Passarowitz, Imperiul habsburgic a anexat și cele cinci județe ale Olteniei. Cucerită efectiv încă de la sfârșitul anului 1716 și începutul anului următor. Oltenia a fost încadrată de drept în hotarele imperiului în urma negocierilor de pace din vara anului 1718, în hotarele imperiului în virtutea principiului *uti possidetis*, care a conferit sancțiune juridică largului transfer de teritorii rezultat de pe urma desfășurării operațiilor militare timp de douăzeci de ani, în fapt până la sfârșitul anului 1737 când trupele imperiale au fost izgonite din provincie de ofensiva otomană, în drept până în toamna anului 1739 – pacea de la Belgrad – Oltenia s-a aflat așadar sub stăpânirea austriacă. Am redus la strictul necesar expunerea evenimentelor militare și politice care au dus la instaurarea stăpânirii austriece în Oltenia, întrucât ele au format în repetate rânduri obiectul unor prezentări amănunțite.

Episod minor și fără urmări durabile pe planul relațiilor internaționale, stăpânirea austriacă are așadar o însemnătate deosebită din punct de vedere istoriografic, prin revelațiile majore pe care le oferă investigației asupra tuturor aspectelor societății românești la începutul epocii fanariote.

Stăpânirea austriacă, organizată după alte principii decât cele aflate la baza statutului românesc astfel cum se dezvoltase în condițiile dominației otomane, a fost un puternic ferment. Perspectiva unor largi reînnoiri a pus în mișcare toate clasele și categoriile sociale, care și-au manifestat în scris și în acțiune interesele și dezideratele; și, în dinamica socială declanșată de aplicarea reformelor introduse de austrieci, realitățile fundamentale, ale societății românești se întrevăd mult mai limpede decât în evoluția ei foarte lentă, în condițiile dominației otomane.

Axul central al primului capitol îl constituie Reformismul habsburgic Toscana-Modena – Oltenia a scos în evidență similitudini elocvente.

Dominația austriacă în secolul al XVIII-lea în nordul peninsulei cu reformele întreprinse; răspândite inegal pe teritoriul Italiei, în funcție de gradul de dezvoltare a fiecărei provincii și de tendințele puterii de stat, luminile veacului al XVIII-lea au dat un puternic impuls vieții economice, cu precădere în teritoriile controlate de curtea din Viena, înainte de a se stinge, ca în atâtea părți ale Europei centrale și răsăritene, odată cu izbucnirea revoltei în Franța. Succesivele reforme fiscale, sociale, administrative și judecătorești introduse de austrieci în provincie (Oltenia) s-au străduit sistematic să îngrădească puterea politică a clasei dominante, să-i limiteze privilegiile și să rezerve statului principalul beneficiu al exploataării populației, adică a lumii rurale. Esențialul istoriei politice a provinciei în răstimpul stăpânirii austriece a fost furnizat de înfruntarea dintre aceste două tendințe opuse.

Clerul – într-o tentativă ce aspiră să refacă orizontul sensibilității de odinioară, merită readusă în discuție situația clerului oltean.

Raporturile dintre statul habsburgic și biserica ortodoxă a Olteniei au fost totuși încordate, explicația aflându-se în politica de îngrădire a privilegiilor clerului și de control asupra bunurilor bisericii și a gestiunii economice a egumenilor: subordinea Episcopiei Râmnicului față de mitropolia sârbă a Belgradului; dependența politică (Viena își rezerva dreptul de a-l desemna pe episcop); control permanent asupra mănăstirilor, factor de tensiune; viața monahală însăși a început să constituie obiect de reglementare și supraveghere din partea administrației.

Întreaga evoluție a raporturilor dintre cele două forțe e sintetizată de tonul sever al textului prin care, în martie 1737, Administrația se străduia să-l readucă la ordine pe episcop, tot mai refractar față de poruncile autorității de stat: „... de care mult ne mirăm unde, cu nicio socoteală, împotriva respectului nostru îndrăznești așa a scrie fiindcă ți-ar căuta să știi că ești cu totul supus poruncilor noastre a Chesariceștei Administrații; pentru aceea, de acum înainte vei căuta sfinția ta cu alt mod umilință și respect a scrie, că amintirea vei ști că Administrația pentru necinstirea ce i să face își va ști lua satisfacție.”

Elocvente sunt demersurile noastre referitoare la condiția materială, socială și rolul Episcopiei Râmnicului în difuzarea ideilor și preceptelor religioase (Damaschin, Inochentie).

Capitolul IV. Deosebit de clar se întrevede programul și politica boierimii, a marii boierimi; consolidarea statului boieresc prin instituirea unui regim dominat de oligarhia marilor boieri și patronat de un domn cu autoritate nominală, conservarea și extinderea

privilegiilor între care un loc de frunte îl ocupă monopolul dregătorilor, sunt trăsăturile dominante ale programului politic al marii boierimi. Pe plan social, boierimea se străduia să mențină nealterat regimul relațiilor agrare, astfel cum se dezvoltase în secolele anterioare și principala sa instituție: rumânia.

Totuși, o incursiune în sensibilitatea colectivă ar fi greu de înțeles în afara faptelor cotidiene pe care le-a însoțit și a căror însumare a constituit viața celor două decenii. De aceea mi-am propus să evocăm câteva crâmpie din existența cotidiană, convins că ele reprezintă o schiță a tabloului mult mai complex ce continuă să-și reclame analiza atentă.

Cu o atenție benedictină și cu minuție i-am însoțit în vacarmul existenței cotidiene.

Poate mai mult ca niciodată administrația austriacă și-a pus amprenta asupra mentalului „celor mici” dar, cum vom vedea și asupra „celor mici” (de la varietatea tipurilor de locuință, la tipuri și veșminte, gastronomie, mod de viață).

Capitolul V. Prinsă între cele două forțe care își contestau poziția dominantă în provincie și dreptul de a o exploata, țărănimea și-a desfășurat propriul ei „program”, nu în memorii și acte cu caracter politic, ci în acțiune.

Dar țărani, marea majoritate a populației? Judecând, traiul lor se părea, de o liniște continuă. Țăranul se mulțumește să semene și să recolteze numai atât cât îi trebuie pentru hrană, de teamă de a-și vedea surplusul producției smuls de boier, ceea ce făcea ca „mizeria și lenevia sau mai degrabă, anihilarea ființei omenești să ajungă atât de departe, încât pare cu neputință de crezut. ” Descriindu-i pe români, Felice Coronni era convins că ei „sunt muncitori și desprinși să înfrunte deopotrivă și gerul și arșița”.

Viața de zi cu zi a lumii țărănești era o viață de sărăcie, închinată muncii, fără foloase proprii. De aici, apatia ei, aparentă doar, fiindcă marile ridicări la luptă pentru dreptate de dovedit speranțele și idealurile legate de un trai mai bun.

În încheiere, dorind să dăruim societății oltene din cele două decenii, dimensiunea ei umană, credem că am reușit să oferim celor interesați o imagine interesantă a acestei societăți.